11. Шведова Н. Л. Функциональная специфика прагматонимов (на материале современной массовой литературы): автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 / Н. Л. Шведова. – Волгоград, 2011. – 24 с.

12. Яковлева О. Е. Семиотические типы прагматонимов современного русского языка (на материале номинаций продуктов питания): автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 / О. Е. Яковлева. – Новосибирск, 2006. – 21 с.

Янчишин А. Н. Дифференционные особенности прагматонимов

Аннотация

Прагматонимы – это особый пласт лексики современного украинского литературного языка, наделен индивидуальными характеристиками. Основными признаками, которые описывают прагматонимию, являются искусственность, индивидуализация, наличие номенклатуры, переходность, наличие функций, приспособления к моде, влияние экстралингвистических и социолингвистических особенностей языка.

***Ключевые слова**: индивидуализация, номенклатура, мода, переходность, прагматоним, товарный знак, искусственное название.*

Yanchyshyn A. M. Differential features prahmatonyms

Summary

Pragmatonyms are a special layer of lexicon of contemporary Ukrainian language that was first studied in 1960s-70s. Many linguists, like A. V. Bespalova, V. M. Belykh, D. G. Buchko, A. A. Vasylevs'ka, N. O. Hurs'ka, S. O. Horyaev, Z. P. Komolova, I. V. Kryukova, V. M. Leychik, M. V. Lysachenko, P. T. Portnikov, O. V. Superans'ka, T. A. Sobolyeva, M. M. Torchyns'kyi studied proper names of products. But there still exists a number of problematic issues concerning pragmatonymy, namely – the definition of the class of pragmatonym as the class of onym structure of contemporary Ukrainian language, graphic depiction of a notion, peculiarities and features of this type of lexical units.

During the studies of pragmatonyms as proper names, various linguists partially described features of confirmation of this type of lexical units belonging to onym system of the language. In her dissertation, I. V. Kryukova emphasized that the problematic issues of studies pragmatonyms status are caused by the fact that they are short-lived, have specific structural-sematic diversity, deonymic. O. S. Fomenko highlighted pragmtonyms as a peripheral studies of onomastics. In her dissertation, N. L. Shvedova noted, «Pragmatonyms are short-lived, orthographically unstable lexical units influenced by a language trend».

As a conclusion, the basic features of pragmatonyms are: artificiality, individualization, availability of nomenclature, transition, availability of function, adjustment to trends, influence of extralingual and sociolingual peculiarities of language.

***Key words:** individualization, nomenclature, trend, transition, pragmatonym, trademark, artificial name.*

УДК 398.841 (4774)

Ярохно-Проказюк Л. І.,
учитель-методист, учитель української мови і літератури
Старокостянтинівської гімназії імені Героя України С.М. Бондарчука,

ВЕРБАЛЬНІ СИМВОЛИ УКРАЇНЦІВ: ЕТНОМЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА ОСНОВІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЛІРИКИ КОЛЕКТИВНОЇ ЗБІРКИ «СТАРОКОСТЯНТИНІВ ПОЕТИЧНИЙ. ЮВІЛЕЙ»)

У статті досліджується етноментальна природа вербальних образів-символів рідного краю на основі поетичних текстів колективної збірки старокостянтинівців, подається наукове обґрунтування їх етноментальної векторності, закоріненої у світогляді, морально-етичних та естетичних ідеалах нашого етносу.

***Ключові слова:** символ, мовно-естетичний знак, національна ідентичність, образи-архетипи (праобрази), етноментальні особливості, етнокультура, кольороназви, націєтотожнювальна функція, символічний код рідної мови .*

Без усвідомлення своїх правитоків, своєї національно-культурної унікальності, неповторності своєї мови неможливе повнокровне життя нації. Незмірні глибини національно-мовної пам'яті відкриває насамперед поетичне образне слово. Саме в поезії найбільш повно проявляється первісна духовна й естетична сила слова, його національна ідентичність. Пізнати образне слово, його місце і роль у духовному становленні як окремо взятої людини, так і всього народу не лише цікаво, але й актуально, особливо в часи розгортання державотворчих процесів.

Одним із яскравих типів художнього образу є символ – словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповнюваність, натякаючи на шлях утаємничення в першосутність буття.

Символ як металогічний тип образності вперше виокремлено в естетиці романтизму, зокрема німецького [6, с. 58]. Генеалогію цього типу символічних узагальнень у XIX ст. вивів відомий теоретик О. Веселовський, який вважав, що символ виник на основі образно-психологічного паралелізму шляхом трансформації його двочленної структури в одночленну [3, с. 82].

На сьогодні природа символічних образів ґрунтовно вивчена й систематизована як вітчизняними, так і зарубіжними літературознавцями: О. Білецьким, О. Галичем, В. Назарцем, А.Ткаченком; А. Андрєєвим, В. Жирмунським, В. Соловйовим та ін. Однак дослідження цих учених проведені головним чином в літературознавчій площині, а спектр досліджуваної проблеми є надзвичайно різнобічним. Оскільки він стосується взаємодії мови і національної ментальності, тому не може бути вирішеним в окремо взятій науковій парадигмі. Крім того, символи становлять систему, яка потребує всебічного, детального вивчення не тільки з огляду на загальні закономірності її організації та цілісного вияву, а й на рівні окремих компонентів та їх проекції як на загальномовні процеси, так і на індивідуально-авторську образотворчість.

В останнє десятиліття посилився інтерес до символічних образів як мовно-естетичних знаків національної культури, у яких проявляється унікальність, неповторність національної мови та етнокультури. Роль вербальних символів у духовному самопізнанні українців стала предметом уваги вчених-мовознавців С. Єрмоленко, В. Калашника, Т. Кононенка, Л. Масенко, Я. Радевича-Винницького та ін. Зокрема В. Калашник зазначає, що саме ословеснені символи як мовно-естетичні знаки національної культури є найбільш стійким і надійним покажчиком етнічної належності й цілісності, безперервності традицій [9, с. 115]. Такі мовно-естетичні знаки, за словами С. Єрмоленко, існують як синтез індивідуального й суспільно-соціального, експліцитного й імпліцитного; вони пов'язані з естетичною функцією мови безпосередньо через сферу художньо-словесної творчості, через національно-мовну свідомість українців [7, с. 358].

У символах акумулюються етноментальні особливості народу, його світобачення, ціннісні орієнтири, історична пам'ять. Символ, на думку В. Калашника, ніколи не належить синхронному зрізові культури, а завжди пронизує цей зріз по вертикалі й переходить з минулого в майбутнє [9, с. 115]. Таке твердження співвідноситься з теорією «архетипів» К. Г. Юнга, у якій учений доводить, що універсальні праобрази, праформи підсвідомо детермінують поведінку й мислення кожної людини [15, с. 304]. Тому символи і в цілому, і на рівні окремих компонентів упливають на загальномовні процеси й індивідуальну мовотворчість.

Найбільш помітно проявляють символи свою етнокультурну унікальність у художній творчості, що є цілком природно. Адже саме мистецтво слова здатне «поєднувати минуле, батьківщину, рідну мову – те, що забезпечує національну ідентичність» [9, с. 143].

Власне під таким кутом зору ми і розглянемо етнічну природу українських мовно-естетичних знаків.

Мета статті полягає в дослідженні вербальних символів малої батьківщини в текстах колективної збірки «Старокостянтинів поетичний. Ювілей», у науковому обґрунтуванні їх етноментальної векторності, закоріненої у світогляді, морально-етичних та естетичних ідеалах нашого етносу.

Збірка «Старокостянтинів поетичний. Ювілей» з'явилася 2009 р. за ініціативою міського управління культури і була присвячена 800-річчю заснування міста Старокостянтинова-Кобудя. Літературно-художнє видання містить доробок 26-ти місцевих поетів, а також поетичні спроби учнів старокостянтинівських шкіл. Звичайно, вміщені поезії не рівноцінні за рівнем поетичної майстерності й техніки віршування, адже під однією палітуркою зібрані твори відомих в Україні й за її межами авторів, як-от: Тамара Севернюк, Оксана Радушинська, і тих, хто вперше приніс свої одкровення в редакційну колегію. Однак усі вірші єднає образ малої батьківщини, щира, непідробна, непроминуща любов до якої находить яскраве втілення в поетичному мовленні, зокрема в етномовних образах-символах.

Образ малої батьківщини – наскрізний у збірці. Прагнучи художньо осмислити сутність поняття «рідний край», «батьківська земля», передати його красу і святе почуття любові до нього, практично всі автори проектують на свої власні індивідуально-авторські образи зміст мовно-естетичних знаків нашої етнокультури з її характерним світобаченням і шкалою цінностей, що склалася протягом усієї багатовікової історії. В результаті виникають поетичні образи-символи на ґрунті усталених образів-архетипів, які органічно закріпилися за певними природними об'єктами, в суттєвих ознаках яких наш народ убачав певну аналогію з найпосутнішим для нього в людському бутті. Такі символи, ословеснюючись, ретранслюють історично значущі смисли, у них закодована пам'ять слова в його різнофункціональних культурних контекстах. Ці символи читач сприймає лише за умови знання ним духовних цінностей національної культури. Саме в них наша мова якнайповніше проявляє свою неповторність, свої символічні коди. Такими етномовними знаками і послуговуються автори збірки, малюючи поетичним словом образ своєї малої батьківщини. Оскільки поняття «батьківщина» багатовимірне, конкретно-чуттєвий образ його представлений у громадянській ліриці збірки цілими групами вербальних символів, як-от: ословеснені предмети сакрального значення; назви реалій рослинного і тваринного світу; кольороназви; топоніми (ойконіми, гідроніми), хрононіми, що набувають у контекстах символічного значення.

Вважаємо за потрібне детально зупинитися на кожній із груп, проаналізувати конотативні домінанти належних до кожної групи образів-символів рідного краю.

Поетична душа українця одухотворювала практично всі предмети свого життєвого середовища. Деякі з них набували сакрального значення. Це, зокрема, хата (оселя, домівка) і майже всі хатні предмети (піч, стіл, вікно, поріг, рушник, хліб), а також вода (криниця, джерело). У давнину хата вважалася моделлю космічного устрою, символом батьківщини. Створюючи поетичний образ рідного краю, автори збірки, хоч і мешкають переважно в багатоквартирних міських будинках, часто використовують саме образ хати: *Тут мамина ласка, бабусина казка і рідної хати тепло* (Л. Прокоф'єв, «Моє місто»); *Стоїть десь хата, на добро багата, бере початок там мій родовід* (А. Зайшла, «Стоїть десь хата…»); *Тут отчий дім. Тут вічна суть. Це, як молитву, не відняти* (І. Костіна, «У записах, де визнання…»). Образ малої батьківщини оповитий теплими і радісними почуттями, переданими завдяки доречно вжитому образу-символу *світлиці* – найкращої кімнати в помешканні, своєрідної святині в оселі: *Мій рідний край, моя світлиця!* (А. Доманська, «Мій рідний край»). Такі образи-символи акцентують увагу на національно значущих смислах, засвідчують їхню ментальну детермінованість.

Національно детермінованого характеру набуває ословлення символів рідного краю в поезії О. Радушинської «Здіймуться святі по Різдві», де образ хати як символ родинних святощів набуває сакрального значення, перемежовується з українськими різдвяними традиціями, коли переплітаються повсякдення і вічність, реальне і казкове: *Здіймуться святі по Різдві із засиджених місць, Заглянуть у вікна морозяні, ввійдуть до хати. Павук із соломи з-під стелі окреслює вісь, До світла якої злітаються душі крилаті* [10, с. 10].

Образ власної хати ще у творчості Тараса Шевченка трансформувався в символ незалежної держави. Саме в такому традиційно-символічному значенні й використовує цей образ-символ Л. Ярохно, полемізуючи з охочими зазіхнути на суверенність України: *Що в своїй хаті своя правда й*

сила, Про це відомо всім ще од Тараса. Гординею ви ж гідність охрестили, Щоб мій народ був як вторинна раса [10, с. 35].

Зв'язок ліричного героя поезій про рідний край зі своєю національною спільнотою засвідчує також поетична ретрансляція таких ключових етносимволів, як *рушник, поріг, вікно*. Вікно, як відомо, було важливою деталлю хати, її окрасою (*хата без вікон – сліпа)* і священним елементом [12, с. 256]. Саме навпроти застільного вікна садили калину. Тому не випадково в молодої поетеси А. Зайшлої у вірші «Моя Україна» ці традиційні образи-символи знайшли доречне поєднання: *Тут під вікном калина, Їй соловей співає*… [10, с. 142].

Про народну пошанівку до хати, вікон свідчить і те, що в кожній оселі не лише образи, а й вікна були прикрашені оберегами-рушниками. *Рушник* – невід'ємний предмет національної обрядовості, оберіг роду, символ злагоди і краси, особливо шанований українцями. Тому цей вербальний символ невід'ємний у змалюванні рідного краю, домівки: *І той рушник, де квітне гаптування, І зерня, що крізь душу проростає, – Одна земля, освячено-безкрайня, Один літопис, що усіх єднає* (О. Радушинська) [10, с. 11].

Як символ долі, нерозривно пов'язаної з батьківщиною, бачиться подарований бабусею рушник Олені Прудкій: *Це ж не баба Саня, а Вкраїна Для життя рушник дає мені* («У бабусі Сані темні руки»). Як відгомін прадавніх українських звичаїв, як символ рідного краю постає образ рушника в поезії «Я родом з України» С. Мілімук, створюючи національний неповторний колорит: *Тут рушником на щастя в дорогу проводжають*.

Отже, рушник, як і вишиванка, з їх традиційною колористикою і всеохопною символічною наповненістю вводять у світ сокровенних мрій і почувань, пов'язаних із домівкою, рідним краєм, життєвим шляхом родини, розвивають відчуття національної ідентичності.

Символом рідної домівки, оселі є *поріг.* Обожнювання і шанування порога виникло дуже давно і поширене в багатьох народів. Однак в українців одухотворення порога має свій характер. Поріг – це й розлука з рідним краєм, і щасливе повернення, і символ найдорожчої землі: Ми *в думці линемо не раз До рідного порога»* (Л. Вінничук, «Поспішай додому») [10, с. 74].

Близькі за значенням до символічного образу порога є *ворота, хвіртка*, *перелаз*, які теж уособлюють перехід у новий період життя. З цими вербальними символами тісно пов'язаний образ-символ *дороги, стежки* в споришах, що єднає мандрівника з отчим домом: *Тут отчий край, тут вічна суть. Й хай довго по світах блукала, Я на одну-єдину путь, Немов до храму, повертала* (І. Костіна, «У записах…») [10, с. 61]; *Бо всі шляхи йдуть до одного дому, До міста, що з'являється у снах, На вулицю, єдину і знайому, Де ти босоніж бігав в споришах* (О. Прудка, «Моє місто») [10, с. 111].

Традиційно дорога – символ єднання, блукань, спогадів; це те місце, де проявляється доля людини, і ця доля неодмінно пов'язана з рідним краєм: *Я сюди вертаю з далечі доріг, Болохівський краю, долі оберіг* [10, с. 34].

На ґрунті народнопоетичної символіки, нерозривно пов'язаної з рідним краєм, постає і такий мовно-естетичний символ, як *вода (криниця, джерело*). Відомо, що вода обожнювалася предками. Очевидно, тому й донині існує у мовленні вислів «жива вода», а джерела і струмки називають животоками, «оком Божим». У досліджуваних творах образ води (криниці, джерела) є не просто елементом опоетизованих українських пейзажів, а, завдяки етноментальним особливостям сприйняття авторами навколишнього світу, переростає свою конкретну суть і набуває символічного значення, як-от у вірші С. Мілімук «Струни України», де образ «води святої» стає невід'ємним символом рідного дому, краю: *Із землі далекої, чужої Скоро, зовсім скоро повернусь І води холодної, святої У долоні піднесу до вуст* [10, с. 118].

Іншого значення набуває цей образ-символ у поезії Л. Ярохно «Криницям літописного Губина». «Джерелиця з губинських криниць» тут виступає насамперед як символ рідного краю: *Цю воду пив ще болохівський князь, Зачерпуючи шоломом з джерельця. На груди срібна цівочка лилась, І рідну землю щемно чуло серце* [10, с. 36]. Однак лише цим його значення не вичерпується. «*Ключ*

живий», що «*крізь товщу літ … пульсує*», набуває ще й іншої конотації – він підкреслює нашу автохтонність і незнищенність українського народу: *І хан, і конунг намагались всує Його втоптати в землю долілиць*. Тим-то її привабливий образ-символ, що виходить далеко за межі своєї конкретно-чуттєвої основи і набуває несподівано нових значень.

Образ рідного краю увиразнює група вербальних символів – назв реалій рослинного і тваринного світу, переважна частина яких набула символічного змісту тому, що зображувані авторами предмети вже самі по собі є символами. Загальновідомо, що такими усталеними символами України є калина, верба, вишня, тополя, барвінок, чорнобривці. Ці традиційні фольклорні образи-символи стають поштовхом, основою для вияву індивідуально-авторського творчого начала у вираженні любові до рідної землі через художнє слово, у створенні образу батьківщини.

За частотою зустрічальності словесних символів рослинного світу у віршах про рідний край першою *є калина*. Калина – символ України, дівочої краси. За словами В. Скуратівського, кущ калини біля материної хати – «це не тільки окраса, а й глибокий символ, наш духовний світ, наша спадщина. Якщо троянди й виноград, за влучним висловом М. Рильського, символізують красиве й корисне, то кущ калини увібрав обидві ознаки, він опредметнює духовний потяг до своєї землі, свого оберегу, своїх традицій» [12, с. 113]. Тому в поезіях цей народнопоетичний символ є найпомітнішим. «*Калиновим освячена цвітом слава Костянтинового міста*» у вірші «Розмова з князем» Р. Котик-Маховської, образом калини («*Цвіте в дворах калина, горять вогні будов*») А. Беззуб об'єднує правічно-традиційне з сучасним. Нерозривно пов'язаний з поняттям «батьківщина» образ калини у віршах Л. Вінничук («Поспішай додому»), А. Зайшлої («Моя Україна»), Л. Прокоф'єва («Моє місто»). Червоний сік калини стає символом героїчного минулого краю, асоціюється із пролитою кров'ю за наше вільне сьогодення, будить історичну пам'ять у віршах О. Прудкої. Образ калини як етноментальний символ виступає противагою національному безпам'ятству і ренегатству у вірші «Вірю в майбутнє…» М. Мосейчук: «*Што ти» і «какось», «нада» і «папа»… А де ж наші рідні «мама» і «тато»? Де слово «колиска», «мрія», «калина»? Адже без них нема України!* [10, с. 153].

Свій рідний край – Україну С. Мілімук асоціює з цілим рядом рослинних символів: *Я родом з України, де мальви і тополі … Де чисті б'ють джерела, калини і смереки* («Я родом з України») [10, с. 117].

Поруч з ословесненим символом калини, частотність використання якого найбільша, образ малої батьківщини увиразнюють й інші назви реалій рослинного світу, що набули символічного значення: *верба* – дерево життя, символ народу; *вишня* – символ матері і рідної землі, рідної домівки, нареченої; *тополя* – український образ-тотем, що уособлював смуток; переосмислений у сучасній поезії образ тополі символізує рідну землю, як і опоетизований образ *чорнобривців* [12, с. 147]; *терен* – символ випробувань. Образ чорнобривців як символ рідного краю посідає друге місце за частотою зустрічальності: *Чорнобривці у краї дальнім, Під чиїмось вікном чужим Про мій край мені нагадали, Про матусю і рідний дім* [10, с. 119].

Назви реалій рослинного світу із символічним значенням, образи-архетипи допомагають художньо ретранслювати наш український світ, в якому … *верба над водою розкинула віти свої* (А. Беззуб); *стоять умиті вишні після зливи, пахтіє липа медом і дощами*…; «*Вишня – наречена кличе в зелен-сад* (В. Шуляк). *Золотою квіткою терну* («Ти квітка терну золота») називає свою батьківщину юна поетеса Ю. Спектор, поєднуючи цим образом святість, велич, красу рідного краю і його непростий історичний шлях [10, с.133].

Увиразнюють геоментальні вектори художнього мислення авторів образи-архетити птахів, серед яких найбільшу частотність мають *соловей* – співочий символ України [12, с. 236], *лелека* – птах-тотем, символ батьківщини і родинного благополуччя [12, с. 144] та с*окіл* – символічне уособлення сили й мужності українського козацтва [12, с. 235].

Аналізуючи вербальні символи поезій, варто звернути увагу на колористику, адже кольори є важливими елементами образності твору, вони дають письменнику змогу виразніше відтворити український світ, виявити своє бачення цього світу і розуміння його сутності.

Проаналізовані тексти свідчать, що в кольороназвах виражається насамперед індивідуально-авторське бачення світу, однак нерідко внутрішня форма слів-кольороназв у віршах про рідний край ментально детермінована. Хоча палітра поетичних творів не є багатоколірною, однак досить яскравою. У ній переважають сонячно-золотисті та небесно-блакитні кольори. Вони мають серед інших найбільшу частотність і є невід'ємними елементами творення поетичного образу рідного краю. Поєднання сонячного і блакитного кольорів набуває національно-символічного значення: *Земля моя одна: свята і вірна – Колискою у всесвіту під сволоком – Від снігу синюватого – стозірна І на Великдень вихрещена золотом* [10, с. 11].

Національна кольоросимволіка притаманна і багатьом іншим поезіям про рідний край («*Хай не смутніє сонячна блакить*», Р. Котик-Маховська; *«Я ж горда, що з вкраїнськими жінками несу в очах небес вкраїнських синь*», О. Прудка).

Тут доречно звернути увагу на вживання кольорів з неколірними означеннями, однак із досить прозорою вказівкою на них. Зокрема у вірші Л. Прокоф'єва «Моє село» не називаються жовті і сині кольори, проте зорові образи, створені автором, чітко на них указують: *Колоситься нива, І доля щаслива У світ волошковий веде* [10, с. 103]. «Приховані» кольори-символи України знаходимо і в поезії Ю. Спектор «*О синє небо і жита, мої натхненники одвічні»* («Моєму місту»).

Слід зазначити, що, поряд із синіми та жовтими кольорами, помітним є також використання білого (11 разів) та червоного (13). Білий традиційно символізує радість, чистоту; його пов'язували наші предки з денним світлом, а значить – і з життям (*І білий рушник без стьожок не вспію подати* – О. Радушинська; *Дитинство де пройшло, де білі хати* – М. Яцюк). Коли синій колір і його відтінки часто супроводжують жовтий, то білий традиційно пов'язується з червоним – кольором любові: *В саду веселім вишня пурпурова І під вікном калина – білий цвіт* (С. Мілімук); *Розсипає кетяги калина – Червоніє цвіт на полотні…* (О Прудка).

Зазначимо, що в такій кольоровій гамі відображується емоційна тональність віршів, реалізується індивідуально-творче сприйняття довколишньої цілісності, і воно перебуває в рамках етнокультурного поля.

Національно-ототожнювальна функція вербальних символів яскраво проявляється у поетичних текстах, суттєвою складовою яких часто виступають гідроніми, ойконіми, хрононіми. Подібно до того, як символом долі всього українського народу у фольклорі й літературній творчості виступає найбільша ріка України – Дніпро-Славута, невід'ємним символом малої батьківщини поетів-старокостянтинівців є ріки – Случ та Ікопоть, в межиріччі яких і виникло прамісто Кобудь, що в XVI столітті відродилося як Старокостянтинів. Прикладами цього твердження можуть стати контексти: *Моє місто в обіймах двох рік У надії в світи поглядає…* [10, с. 19]; *Течуть річки, що в добру днину Поклала Божа тут рука: То наша Случ – небесно-синя, То Ікопоть і Шахівка*… [10, с. 88].

Частотність уживання гідроніма *Случ* – 29, *Ікопоть* – 17. Названі гідроніми як найпомітніші компоненти у творенні образу рідного краю переростають у символи Старокостянтинівщини, невіддільні від його долі. Цю думку поетично виразила наймолодша авторка збірки Ірина Верчук: *Моє місто – Дві річки – дві долі* [10, с. 168].

Яскравим компонентом вербальних образів-символів малої батьківщини виступають топоніми, насамперед ойконім Старокостянтинів-Костянтинів. Він є наскрізним і відцентровим, оскільки йдеться про твори, присвячені рідному місту. Це спостерігається у поетичних текстах, у самих назвах віршів («Рідному Старокостянтинову», «Пісня про Старокостянтинів», «Старокостянтинову» …). Лише в назвах поетичних доробків ойконім ужито 19 разів. Доповнюють, інтимізують образ рідного міста топоніми – народні назви його мікрорайонів, як-от *Заслуч*, *Нове місто* (*Місто Нове і Заслуч тонуть в рясних садах* [10, с. 18]. Поетично окреслюючи шлях до рідного дому, Т. Севернюк

використовує цілий ряд ойконімів, які є назвами міст і селищ – сусідів Старокостянтинова. Вони сприймаються ліричним героєм також трепетно, адже він вертає сюди після довгої розлуки з далеких країв, а названі ойконіми символізують наближення до міста, яке є найріднішим, найдорожчим серед них – «*золотою землею*», і тому ці назви, що стають у контексті символом рідної ліричному героєві землі, викликають особливі почуття: *Красилів. Скарженці. Полонне*: *Летить земля скрізь спеку дня. А щось в душі моїй холоне І землю ту наздогоня. Старий Остропіль. Костянтинів …* [10, с. 9].

Використання історичних топонімів *Кобудь, Болохівський край, Болохівщина* (*Болохівський краю, долі оберіг* – Л. Ярохно; *Княже місто – старий Кобудь розмістився над Случем* – Н. Янович) підкреслюють глибоке пракоріння міста Старокостянтинова; названі топоніми стають символами його далекої минувшини. Подібну функцію в аналізованих поезіях виконують і хрононіми, якими найчастіше виступають слова, що не містять конкретної назви часу, а, швидше, є його символічним вираженням. Серед них – «Фортеця», «Вежа», «Замок», які мають найбільшу частотність, «пил літ», «каміння», «плин років», «коріння»: *За пилом літ забудуться слова, Пощербиться каміння і зітреться… Лиш не мине любов. Любов жива. До пам'яті, що Кобудем зоветься* (О. Радушинська) [10, 11].

Як бачимо, хрононіми, топоніми (гідроніми, ойконіми), виступаючи невід'ємною складовою поетичного образу рідної землі, набувають у контекстах символічного значення.

Отже, як показує дослідження, національно-ототожнювальна функція образу-символу особливо яскраво проявляється в художній творчості. Проаналізовані нами вербальні символи рідного краю мають яскраво виражений етноментальний характер. Автори збірки, створюючи образ малої батьківщини, на підсвідомому рівні проектують аксіологічну семантику символів-архетипів на свої власні тексти, на індивідуально-авторські образи-символи рідного краю. Найбільшу частотність мають такі вербальні символи: калина, вишня, верба, солов'ї, лелеки (група назв реалій рослинного і тваринного світу); хата, криниця, поріг, рушник, хліб (група назв предметів із сакральним значенням); кольороназви – синій (блакитний), жовтий (золотий), червоний, білий, зелений, які є найуживанішими колірними означеннями як в досліджуваних поетичних текстах, так і в українській етнокультурі загалом.

Характерною ознакою, складником образів-символів рідного краю виступають також топоніми (ойконіми, гідроніми), хрононіми, що, набуваючи в контексті символічних значень, увиразнюють та інтимізують образ малої батьківщини.

Переважна більшість образів-символів рідного краю (особливо у творах авторів-початківців) набувають символічного значення завдяки зображенню предметів, що вже самі по собі є символами (калина, верба, лелека). Значно менше образів-символів індивідуально-авторських, позатрадиційних, і наявні вони лише у творах відомих авторів (О. Радушинська, Т. Севернюк). Однак і ті, й інші мовно-естетичні знаки перебувають у силовому полі виробленого впродовж віків символічного коду рідної мови.

Значна частина вербальних символів, якими змальовано образ малої батьківщини, виконує національно-ототожнювальну, а відтак – націєтворчу, оберегову функцію, що характеризує символ як важливий чинник національно-культурної самоідентифікації, а також свідчить про його етноментальну векторність, закорінену у світогляді, морально-етичних та естетичних ідеалах нашого етносу.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н. Д. Образ, метафора, символ в контексте жизни и культуры / Н. Арутюнова // Res philologica. Философические исследования. Памяти академика Р. Степанова / Н. Д. Арутюнова. – М.; Л., 1990. – 310 с.

2. Білецький О. Вибрані праці з теорії літератури / О. Білецький. – К. : Наукова думка, 1964. – 325 с.

3. Веселовский А. Историческая поэтика / А. Веселовский. – М., 1980. – 164 с.

4. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за ред. О. Галича. – К.: Либідь, 2001. – 488 с.

5. Гегель Г. В. Эстетика / Г. В. Гегель. – М., 1971. – 218 с.

6. Гете И. В. Об искусстве / И. В. Гете. – М., 1975. – 162 с.

7. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки національної культури // Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 358 с.

8. Жирмунский В. Теория литературы: Поэтика. Стилистика / В. Жирмунский. – Л., 1977. – 204 с.

9. Калашник В. С. Українські вербальні символи як чинник національно-культурної самоідентифікації / В. С. Калашник / Збірник наукових праць НДІ українознавства. – Т. IX (тематичний випуск) / за редакцією П. П. Кононенка. – К., 2006. – С. 114–119.

10. Літературно- художнє видання «Старокостянтинів поетичний. Ювілей»: поетична збірка до 800-річчя м. Старокостянтинова / за ред. І. Костіної. – Старокостянтинів: Центр громади, 2009. – 170 с.

11. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Терешка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.

12. Потапенко О. Шкільний словник з українознавства / О. Потапенко, В. Кузьменко. – К.: Український письменник, 1995. – 290 с.

13. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М., 1990. – 309 с.

14. Ткаченко А. Мистецтво слова // Вступ до літературознавства: підручник / А. Ткаченко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 460 с.

15. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.

Ярохно-Проказюк Л. И. Вербальные символы украинцев: этноментальный аспект (на материале гражданской лирики коллективного сборника «Староконстантинов поэтический. Юбилей»)

Аннотация

В статье исследуется этноментальная природа вербальных образов-символов родного края на основе поэтических текстов коллективного сборника жителей г. Староконстантинов, подается научное обоснование их этноментальной векторности, закорененной в мировоззрении, морально-этических и эстетических идеалах нашего этноса.

Ключевые слова: *символ, культурно-эстетический знак, национальная идентичность, образы-архетипы (прообразы), этноментальные особенности, этнокультура, названия цветов, нацieотождествляющая функция, символический код родного языка.*

Yarohno-Prokazyuk L. I. Ukrainian verbal symbols: etnomental aspects (based on collective civil lyric collection «Starokostiantyniv poetic. Anniversary»)

Summaru

The article examines the nature etnomental verbal images and symbols of the native land from collective collection of poetic texts starokostyantynivtsiv served their scientific justification etnomental vector rooted in the worldview, ethical and aesthetic ideals of our nation.

Key words*: symbol, sign language and the aesthetic, national identity, images of archetypes (prototype) etnomental features ethnic culture, of color, symbolic code native language.*